

Єфремов Вадим (Vadim Efremov)¹

ТОПОСИ ЖИТТЄВИХ СТИМУЛІВ У ПАМ'ЯТЦІ «ІЗБОРНИК СВЯТОСЛАВА 1076 РОКУ» ЯК ВИТОКИ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

TOPOSY - ISTOTNE BODŹCE W TEKŚCIE "IZBORNİK SVY- ATOSLAV 1076" JAKO ŹRÓDŁO CELÓW ZRÓWNOWAŹO- NEGO ROZWOJU

Streszczenie: Artykuł poświęcony jest źródłom celów zrównoważonego rozwoju na przykładzie toposów życia, stanowiących bodźce w średniowiecznym tekście literackim „Izbornik Svytoslava 1076”. Toposy chrześcijańskiej powściągliwości i ubóstwa, zdrowia, dobrobytu, edukacji, wychowania, równości płci i zarządzania są podkreślone i ugruntowane. Te toposy odpowiadają celom zrównoważonego rozwoju.

Keywords: zrównoważony rozwój, cele zrównoważonego rozwoju, gatunek nauczania, topos, topos zachęt życiowych

TOPOS OF LIFE STIMULATIONS IN "IZBORNİK SVYTOSLAVA 1076" AS THE SOURCE SUSTAINABLE DE- VELOPMENT

Abstract: The article is devoted to the sources of sustainable development goals on the example of the toposis of life stimuli in the medieval literary text Izbornik Svytoslava 1076. The topos of Christian restraint and poverty, health, well-being, education, upbringing, gender equality, and management are highlighted and grounded. These toposas correspond to the goals of sustainable development.

Keywords: sustainable development, the goals of sustainable development, the genre of teaching, topos, the topos of life incentives

¹ Post-graduate student of Zhytomyr State University named after I.I. Frank;
Zhytomyr State University. I. Frank, Student podypłomowy, Instytut Filologii i Dziennikarstwa.

КАРТИНА СВІТУ	
<i>(складається з категорій)</i>	
<u>КОСМІЧНІ</u>	<u>СОЦІАЛЬНІ</u>
<i>час, простір</i>	<i>індивід, соціум</i>
<i>зміна, при-</i>	<i>праця, право,</i>
<i>чина, число</i>	<i>свобода</i>
МОВА = ТЕКСТ	

Картина світу (за А. Гуревичем)

Постановка проблеми

Специфіка національних цілей сталого розвитку (ЦСР) України базується на врахуванні ідеальних об'єктів – національної історії, духовної культури, державної політики та інш. Досліджуючи витoki ЦСР слід зрозуміти культуру минулого – «картину світу, яку виробили люди тієї чи іншої епохи і якою вони керувалися в своєму житті»².

Для дослідника світ культури – це «повітря, яким дихають всі члени суспільства ... Тому будь-який вчинок, що вони зробили, будь яке спонукання і думка, що виникла в їх головах, неминуче отримали своє забарвлення в культурному середовищі. Щоб правильно зрозуміти поведінку цих людей, економічну, релігійну, політичну, їх творчість, їх сімейне життя, побут, потрібно зрозуміти основні властивості цього «ефіру» культури»³. Виходячи з цього, досліднику слід відшукати такий пласт культури, де ЦСР лише б зароджувались.

Справедливо було б вважати такий період Середньовіччям – час формування сучасних кордонів європейських держав, етнокультурних основ майбутніх націй і мов, зародження православно-християнських суспільних ідеалів і базових цінностей. В цю епоху виник величезний культурний пласт, який можна інтерпретувати значно ширше, ніж сучасне розуміння цього поняття – «середньовічна культура не охоплює лише естетичні та філософські категорії... виявляється що і право, і держава, і праця і відношення до особистості в суспільстві та загалом інші сфери людської діяльності мають культурний відтінок»⁴.

Інтерпретуючи середньовічну культуру дослідник А. Я. Гуревич використовує поняття «картина світу», яку формують космічні та соціальні категорії. Категорії картини світу «зафіксовано в мові і міркувати про світ, не оперуючи цими категоріями так само неможливо, як і не можна мислити без категорій мови»⁵. Загальновизнаним є твердження, що культурні процеси впливають на мову, саме тому категорії картини світу доби Середньовіччя відображають світогляд людини за допомогою довершених літературних форм.

Однією з найдавніших писемних пам'яток давньослов'янської мови на теренах України-Русі є «Ізборник Святослава 1076 року» – пам'ятка давньоруського перекладного письменства створена для чернігівського князя Святослава Ярославича. Вона була укладена дияконом Іоанном у Києві та містить в собі повчальні слова морально-етичного характеру, сентенції з Біблії та фрагменти

² Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры / А. Я. Гуревич. – [2-е изд., исп. и доп.]. – М.: Искусство, 1984. – с. 9.

³ Див. вище, с.11.

⁴ Див. вище, с. 31.

⁵ Див. вище, с.31

з житій святих. Тексти «Ізборника» включають настанови християнського життя які, звернені як до світських осіб, так і до духовенства.

Аналіз джерел та публікацій.

Першою роботою, присвяченою вивченню складу «Ізборник Святослава 1076 року», стало дослідження О. Новицького «Про первісний переклад священного писання на слов'янську мову» (Київ, 1837). 1848 року з'явилася праця І. Сахарова «Слов'яно-руська бібліографія» – докладний палеографічний опис зовнішнього вигляду Ізборника 1076 р. Вивчення філософсько-світоглядних основ, твору, належать С. Бондар. П. Білоус досліджував художній світ «Ізборника» та жанрово-стильові особливості пам'ятки. Як свідчення посилення раціоналістичних тенденцій розглядала давньоруський текст Г. Антонюк. Витоки ЦСР, закодованих у топосах життєвих стимулів «Ізборника», залишаються малодослідженими.

Формулювання мети наукової статті.

Інтерес до літературних засобів, зумовлених авторським переосмисленням реального історичного матеріалу та спосіб їх зображення, визначив мету дослідження – вивчення топосу організації життєвих стимулів у тексті «Ізборник Святослава 1076 року».

Виклад основного матеріалу дослідження.

Середньовічні автори часто намагалися осмислити домінуючі погляди і переконання у суспільстві через посередництво художніх засобів – тому використовували в своїх текстах категорію топосів. У монографії «Українська середньовічна література» П. В. Білоус зазначає, що «топос означає «загальне місце» (мотив, тема, образ, художній прийом, стилістична формула), яке може повторюватися у творі виконуючи певну художню функцію. Це був звичайний прийом, що часто застосовували на практиці»⁶.

За твердженням О. Сліпушко для літературної системи середньовіччя характерним є синтез художнього та історичного – «література усвідомлювала себе як правду життя, що виражається символічно»⁷, і цим обумовлювалося поєднання у творах актуальних соціально-історичних проблем і філософсько-символічних тлумачень. Очевидно, що застосування поняття топос, як «онтологічне вкорінення, просторова, часова, культурно-історична контекстуальність явищ, процесів, визначень, що відбивають усвідомленість людського існування»⁸, дає змогу нам дослідити витоки ЦСР.

До того ж, на думку дослідника А. П. Артеменка, поняття «топос» «відображає залежність прояву соціального феномену від унікальності його оточення та умов існування. Визначення топосу як соціального явища дає можливість встановити залежність його трансформації від оточення і зовнішніх умов»⁹.

⁶ Білоус П. В. Літературна медієвістика. Вибрані студії : у 3-х т. / Петро Білоус. – Житомир : Рута, 2012. – Т. 2: Художній світ давньої української літератури : ізборник. – 2012. с. 424

⁷ Сліпушко О. Еволюція та функціонування літературних образів у книжності киеворуської держави (XI – перша половина XIII ст.): монографія / Оксана Сліпушко. – К.: Аконт, 2009. – 48 с.

⁸ Артеменко А. П. Поняття «топос» в онтологічній та соціально-філософській сферах дослідження / А.П. Артеменко // Гуманітарний часопис. – Київ, 2011, – Вип. – № 1, с.19

⁹ Див. вище, с. 19

В літературознавство поняття «топос» ввів Ернст Роберт Курціус. У його праці «Європейська література та латинське середньовіччя» німецький вчений зазначає, що не всі топоси мають суто риторичну основу. Механізм виникнення такого роду топосів не має стосунку до античної риторики, оскільки вони утворилися внаслідок «самообміну між поезією та прозою»¹⁰. Ці топоси називаються історичними. Приклад історичних топосів стосується «життєвих стимулів – таких, як кохання, приязнь, примха. Ці теми безносе-редньо пов'язані з правічними аспектами людського життя й тому підносяться понад тимчасовість ... у всіх поетичних топосах стиль вислову зумовлений історично...»¹¹.

Топоси життєвих стимулів відіграють важливу роль у дослідженні витоків ЦСР. У широкому розумінні поняття стимул означає спонукання до дії, що цілком відповідає ідеї дидактичної прози – літературі повчального змісту, в якій художня форма використовується для вираження наукових, етичних, філософських ідей¹². В контексті середньовічних повчань стимул виступає причиною, що зацікавлює людину у здійсненні певної діяльності, яка безперечно була пов'язана з державно-християнською доктриною.

Категорія стимулу в управлінні (що передбачає і князювання) передбачає аналіз і, у необхідних випадках, розробку політики стимулювання різних груп, чий інтереси можуть бути порушені в результаті реалізації певного проекту. Стимул є важливим елементом забезпечення успіху проекту. Якщо екстраполювати це твердження до середньовічної доби та пам'ятки «Ізборник 1076 року», то проект в цьому контексті, розглядається як форма правління князя, аналіз – процес написання тексту пам'ятки, а розробка політики стимулювання – використання автором топосів життєвих стимулів в якості національних ЦСР. Методологія дослідження передбачає накладання матриці національних ЦСР на текст пам'ятки «Ізборник Святослава 1076 року» та диференціацію топосів життєвих стимулів, що визначені нами як виток ЦСР.

¹⁰ Курціус Е. Р. Європейська література і латинське / Ернст Роберт Курціус / [переклав з нім. А. Онишко]. – Львів : Літопис, 2007. – с. 96

¹¹ Див. вище, с. 96

¹² Сліпушко О. Еволюція та функціонування літературних образів у книжності киеворуської держави (XI – перша половина XIII ст.): монографія / Оксана Сліпушко. – К.: Аконіт, 2009. – с. 56

ТОПОСИ ЖИТТЄВИХ СТИМУЛІВ ЯК ВИТОКИ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ		
Ціль 1. Подолання бідності у всіх її формах та усюди	Національне визначення завдань ЦСР (Україна)	Топоси життєвих стимулів у тексті «Ізборника Святослава 1076 року»
	1.1 Скоротити в 4 рази рівень бідності, зокрема шляхом ліквідації її крайніх форм	<p><u>СЛОВО ЯКОГОСЬ ОТЦЯ ДО СИНА СВОГО</u> ... Зверни очі милостивого на того, що сидить голий на морозі, скорчившись; нагни свою істоту покрити його одежею, що лежить у тебе...</p> <p><u>ПОВЧАННЯ БАГАТИМ</u> ... Будь для підлеглих своїх саном страшний, а люб'язний подаянням милостині... ... Красна милостиня в часи нещастя, як хмари дощові вона в час засухи...</p>
	1.2 Збільшити охоплення бідного населення адресними програмами соціальної підтримки	<p><u>СЛОВО ЯКОГОСЬ ОТЦЯ ДО СИНА СВОГО</u> ... Як тобі дав Господь подорожнього, введи до свого дому, беззахисного під свій дах, дай змоклому суху одіж, змерзлому теплоту, обмиє бруди його тіла, він дуже бідний і гідний помилування...</p> <p><u>СЛОВО КСЕНОФОНТА ДО СВОЇХ СИНІВ</u> ... Усе, скільки маєте, золотом, і сріблом, і ризами, — неїмуцим подавайте і рабів ваших, як свої чада, любіть і їх милуйте...</p>
1.3 Підвищити життєстійкість соціально вразливих верств населення	<p><u>СЛОВО ЯКОГОСЬ ОТЦЯ ДО СИНА СВОГО</u> ... Коли тебе почесили як багача, почеси й ти убогих... ... Прости руку до заблуканого на улиці і відведи його до його домівки; поділи з ним свій хліб і свою чашу води або напою ...</p> <p><u>СЛОВО КСЕНОФОНТА ДО СВОЇХ СИНІВ</u> Я, Не зневажив убогих, не полишив подорожніх і засмучених, не зневажив же ніколи як у темницях ув'язнених, даючи їм потрібне, так і від полону збавляв. Не помислив на чуже добро... Так і ви живіть... Убогих відвідуйте, вдовиць захищайте, немічних милуйте... ... і старих на волю відпустіть, їжу їм даючи до смерті...</p> <p><u>ПОВЧАННЯ БАГАТИМ</u> ... Вуха свої одверзай до тих, хто у злиднях страждає, тоді й ти знайдеш Божий слух одверзтим...</p>	

<p>Ціль 2 Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства</p>	<p>2.2. До 2030 року покінчити з усіма формами недоїдання ... а також задовольняти потреби в харчуванні дівчаток підліткового віку, вагітних, жінок, які годують, та літніх людей</p>	<p><u>СЛОВО ЯКОГОСЬ ОТЦЯ ДО СИНА СВОГО</u> <i>... і не лінуйся почестити старшого віком і подбай про те, щоб заспокоїти його старість...</i> <i>... Бо ж се не тяжко, коли ти наситився стравою, накормити голодного, а напившися, напоїти прагнущого; коли ти огрівся, зігрій і того, що трясеться від холоду. Коли живеш у гарнім і високім домі, пригости того, що блукає по улицах, у своїм домі...</i></p>
<p>Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці</p>	<p>3.5. Покращувати профілактику та лікування залежності від психоактивних речовин, у т. ч. зловживання наркотичними засобами й алкоголем</p> <p>3.d. Нарощувати потенціал усіх країн, зниження ризиків і регулювання національних і глобальних ризиків для здоров'я</p>	<p><u>ПРО МЕД</u> <i>... В меду не мужайся, многих-бо погубив мед. Гіркота душевна тим, хто меду багато п'є. На пиру меду не розливай і не зринь його у веселості своїй...</i> <u>СЛОВО СВЯТОГО ВАСИЛЯ ЯКОЮ ЛЮДИНІ</u> <u>НАЛЕЖИТЬ БУТИ</u> <i>... Уникай пияцтва і скорбот життя цього, не говори лукаво, ніколи ні про кого не висловлюйся...</i> <i>... Та більш за все належить людині утриматись від бесід з жінками і соромних слів, бо мед і жінки відволікають...</i> <u>СЛОВО СВЯТОГО ВАСИЛЯ ЯКОЮ ЛЮДИНІ</u> <u>НАЛЕЖИТЬ БУТИ</u> <i>... Вчити ненавчених, напучувати малодушних, служити хворим, ноги святим обмивати...</i></p>
<p>Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх</p>	<p>4.1. Забезпечити доступність якісної шкільної освіти для всіх дітей та підлітків</p>	<p><u>СЛОВО ЯКОГОСЬ КАЛУГЕРА ПРО ЧИТАННЯ КНИГ</u> <i>... Послухайте життя св. Василія і св. Іоанна Златоустого і св. Кирила Філософа та інших многих святих, і як ті житія попереду оповідають: від молоду прикладалися до святих книг і тому подвигнулися на добрі діла...</i> <u>СЛОВО ЯКОГОСЬ ОТЦЯ ДО СИНА СВОГО</u> <i>... Вуха затуляй на злі слухи, а умові раз у раз напружуй на шуміння святих слів, написаних у святих книгах...</i> <u>СЛОВО СВЯТОГО ВАСИЛЯ ЯКОЮ ЛЮДИНІ</u> <u>НАЛЕЖИТЬ БУТИ</u> <i>... Вчити ненавчених, напучувати малодушних, служити хворим, ноги святим обмивати..</i></p>

<p>Ціль 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток</p>	<p>5.2. Знизити рівень гендерно зумовленого та домашнього насильства, забезпечити ефективне запобігання його проявам та своєчасну допомогу постраждалим</p>	<p><u>СЛОВО СВЯТОГО ВАСИЛЯ ЯКОЮ ЛЮДИНІ НАЛЕЖИТЬ БУТИ</u> <i>... Плотських і любострасних речей уникати, мало говорити, а більше розуміти, не грубити словами, не суперечити людям...</i> <u>ПРО ЗУХВАЛЬСТВО</u> <i>... Відверни очі від жони красної, і не гляди чужої доброти, в доброті-бо жіночій многи заблудили і дружба від неї, як вогонь, розгоряється. З заміжньою навіть не посидь, і не побесідуй з нею у вині: бо як прихилиться душа твоя до неї — духом своїм сповзеш у пагубу свою...</i></p>
<p>Ціль 8. Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх</p>	<p>8.4. Скоротити частку молоді, яка не працює, не навчається і не набуває професійних навичок</p>	<p><u>СЛОВО СВЯТОГО ВАСИЛЯ ЯКОЮ ЛЮДИНІ НАЛЕЖИТЬ БУТИ</u> <i>... Слухняним бути до смерті, трудитися до смерті, поминати завжди страшне, і друге пришесть, і день смертний...</i> <i>... Не облїтатися лихими промовами, не прагнути життя ледачого, а слїдувати за святими отцями....</i> <i>... Острахом і тремтінням спасіння собі готуй, духом палай, силуйся не лінуватися, а покритися оружжям Святого Духа...</i></p>
<p>Ціль 10. Скорочення нерівності всередині країн і між ними</p>	<p>10.2. Запобігати проявам дискримінації в суспільстві</p>	<p><u>СЛОВО КСЕНОФОНТА ДО СВОЇХ СИНІВ</u> <i>... Не дорікнув нікому, не зашкодив, і нікого не обмовив, не позздрив же нікому. Не розгнівався же ні на кого - ні на мала, ні на велика ... І спроста речу: як мене бачите, добро творящого, так і ви творіть, да спасетеся...</i> <u>ПОВЧАННЯ БАГАТИМ</u> <i>Твердо усвідом: запорука твого спасіння — ані жодної людини ніколи не скривдити.</i></p>
<p>Ціль 16. Сприяння побудові мирного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, інституцій</p>	<p>16.3. Підвищити рівень довіри до суду та забезпечити рівний доступ до правосуддя</p>	<p><u>СЛОВО ЯКОГОСЬ ОТЦЯ ДО СИНА СВОГО</u> <i>... Судіям слід розумно слухати розправи, бо годі винайти правду, коли судія швидко віддаляється або розганяє спорячі сторони. Вирозумівай суперечку звільна і твори розсуд неквапно...</i> <u>ПОВЧАННЯ БАГАТИМ</u> <i>... Не виправдовуй винного, навіть якщо він друг тобі, бо скривдиш праведного, хоча й ворог він тобі...</i> <i>... Розумно послухати належить суддям обидві сторони. Неможливо дійти правди, як поспіхом чи не уважно судити. Вдумуйся в суперечку судову повільно, верши суд не кваплячись...</i></p>

Група 1. Топос подолання бідності. Ціль 1. Подолання бідності у всіх її формах та усюди

За твердження А. Я. Гуревича, в середні віки існував подвійний сенс поняття «бідність»: за економічною ознакою бідними вважали людей без привілеїв. Одночасно з цим існувала інша категорія людей, яких називали «бідняки Христові»¹³. В той час як одні прагнули збагатитися, вони свідомо відмовлялися від усього матеріального. У тексті «Ізборника» крайніми формами бідності автор називає «голодних, спраглих, подорожніх». Одним з інструментів подолання середньовічної бідності зазначено подання милостині. Милостиня дозволяла потрапити на небо, а матеріальні багатства, що віддавалися біднякам перетворюються у «багатства вічні». Бідність у «Ізборнику» трактується не як соціальне зло, а як невід'ємний елемент суспільної практики. У тексті наголошується, що особливо важливим є подавати милостиню у кризові часи, зауважуючи це художнім порівнянням: «Красна милостиня в часи нещастя, як хмари дощові вона в час засухи». Підвищити життєстійкість вразливих верст населення можна поділивши «свого хлібу і чаші води», а як винагороду отримати те, що «тоді й ти знайдеш Божий слух одверзтим».

Група 2. Топос подолання голоду. Ціль 2. Досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства

Голод автором «Ізборника» розглядався як покарання суспільства за його гріховність. Існувало два типи божої кари що спричинювали голод: перша – це покарання у вигляді несприятливих природних умов, як от наприклад неврожаї, посухи чи зливи. Інший тип – соціальний, який виникав від спустошливих набігів на Київську Русь інопле-мінників. Християнські догмати переконували, що у разі праведного життя, сподвижникам Христа не має потреби піклуватися про хліб насущний, бо бог може наситити їх без жодних зусиль (євангельський епізод про п'ять хлібів, якими Ісус нагодував п'ять тисяч людей). У «Ізборнику» автор акцентує увагу на подоланні голоду серед людей «старшого віку»: «і не лілуйся почесити старшого віком і подбай про те, щоб заспокоїти його старість». Під висловом «заспокоїти старість» він має на увазі імперативна вимогу епохи, яка звернена до багатих з метою забезпечення людей похилого віку всіма необхідним умовами життя. У вказаному фрагменті зображено першу модель організації соціальної допомоги з боку держави – з процесом секуляризації церкви середньовічні правителі брали на себе все більшу відповідальність за допомогу нужденним.

Група 3 Топос збереження здоров'я. Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці

Парадигма відношення людини до свого здоров'я в середні віки кардинально змінилася. Якщо для Античності було характерним піклуватися про тілесне, мати фізично здорове тіло, то для християнських праведників головним було здоров'я духовне. Тіло було вторинним після душі, а ідеалом було нехтування своєю плоттю:

¹³ Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры / А. Я. Гуревич. – [2-е изд., исп. и доп.]. – М. : Искусство, 1984. – с. 23.

трансцендентне завжди перемагає все земне і практичне. Медична думка середньовіччя ґрунтувалася на християнському світогляді, згідно якого такі чинники, як доля, гріх впливи та відігравали значну роль, як і будь-яка фізична причина хвороб. Від християнських переконань лікаря цілком залежало здоров'я пацієнтів, тому яскравою є настанова з «Ізборника»: *«служи хворим»*. У свідомості автора *«служба»* включала переважно фізичний аспект догляду за немічними, в той час як Бог вважався *«божественним лікарем»*, який залежно від своєї волі, посилає або хворобу, або зцілення. Окремим аспектом у тексті «Ізборника» наводиться порада, яким чином позбавитися залежності від зловживання алкоголем: *«В меду не мужайся, многих-бо погубив мед»*. Для автора було важливим застерегти читачів від алкогольної залежності, оскільки він виніс це питання в окрему статтю «Про мед»: *«Гіркота душевна тим, хто меду багато н'є»*. За його переконанням перед цією пагубною звичкою рівні всі: *«бо мед і жінки відволікають і мудрих»*.

Група 4. Топос заохочення навчання. Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх

Державна політика в сфері освіти у тексті «Ізборника» прочитується крізь рядки *«від молоду прикладалися до святих книг і тому подвигнулися на добрі діла. Гляди, в чім початок добрих діл – поучення святих книг»*. В них стверджується середньовічна освітня доктрина, коли навчання відбувалося головним чином за Біблією, а всі «добрі діла» виникають після її розуміння. При кожній церкві в Київській русі було засновано школи, в яких навчали основам християнського віровчення. Взірцем для навчання слугували життя святих, про які згадується у цьому ж фрагменті: *«Послухайте життя св. Василя і св. Іоанна Златоустого»*. Вивчення їх життєпису слугувало подальшим зразком життя для вірного християнина. Так, зокрема в «Слові святого Василя» автор вказує на важливості місії того хто навчає: *«Вчити ненавчених, напучувати малодушних, служити хворим, ноги святим обмивати»*. Поряд з іншими соціальними ролями, навчанням приділене головне місце. Християнська свідомість автора залишає свій відбиток у частині тексту, де автор застерігає читачів від вивчення *«потаємних книг»*, на противагу їм закликаючи до вивчення *«книг святих»*. Створена бінарна опозиція дасть змогу читачеві зорієнтуватися яку літературу слід вивчати, а якої слід остерігатися.

Група 5. Топос гендерної рівності. Ціль 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток

Церква мала помітну роль у становленні гендерних стосунків, про що читаємо в «Ізборнику»: *«Плотських і любострасних речей уникати, мало говорити, а більше розуміти, не грубити словами, не суперечити людям»*. Боротьба з плоттю в християнстві – компонент боротьби між силами добра і силами зла. Єдиний спосіб перемогти її, оскільки це все відбувається за промислом диявола – звернутися до сакральних сил. Настанова *«любострасних речей уникати»* слугувала вирішенням дискримінації за статевою ознакою, яку було запропоновано автором в «Ізборнику»: насильство не виникатиме в умовах відсутності контакту. В давньоруській статевої моралі існував подвійний стандарт по відношенню до чоловіка та жінки. Н. Шевченко вказує, що «статева мораль була поблажливою до дошлюбних відносин чоловіка і доволі суворою до жіночих. Пояснення цьому факту дають, виходячи із

традиційної як для язичництва, так і християнства, оцінки жінки як уособлення надприродних сил»¹⁴.

Група 6. Топос праці. Ціль 8. Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості ті та гідній праці

Розглядаючи генезис праці в Середні віки, можна виділити два його типи. Перший, був пов'язаний з пануванням землеробства і працею ремісників. Як правило, реміснича і землеробська праця мали першочергове значення для розвитку економіки, суспільства та інших форм трудової діяльності. У тексті «Ізборника» автор вказує на інший тип праці – духовну. Головним «ворогом душі» для середньовічної людини, яка знаходилася під цілковитим впливом церкви було лінощі. Від них у людей виникали пороки, в той час як «духовна праця» приборкувала плоть і гартувала самодисципліну та старанність людей. У тексті поряд з цитуванням важливості праці, автор постійно згадує про Святого Духа та друге пришествя: *«трудитися до смерті, поминати завжди страшно, і друге пришествя», «Острахом і тремтінням спасіння собі готуй, духом палай, силюйся не лінуватися»*. Додаючи такі поради він наголошує, що лише постійна праця дасть змогу отримати спасіння. На протипагу *«життя ледачого»* демонструється життя православних святих, з їх ревним подвижництвом та вірою.

Група 7. Топос скорочення нерівності. Ціль 10. Скорочення нерівності всередині країн і між ними

Згідно християнського віровчення нерівність людського суспільства зумовлена Богом і тому вона є гармонійною. Виправдовуючи існування соціальної нерівності автора «Ізборника» пояснює її як гріховну природу людини, яку треба терпіти, а не виступати проти неї. Соціальна нерівність і пов'язані з ним страждання наближає людську душу до вічності. Одночасно з цим концепція рівності реалізується крізь релігійний догмат «перед Богом усі рівні», і визначає відношення між людиною і Богом, але не суспільні відносини індивідуумів або груп. Автор «Ізборника» вбачав головним шляхом подолання будь-якої нерівності через настанову *«Не дорікнуй нікому, не зашкодив, і нікого не обмовив, не позадриг же нікому. Не розгнівався же ні на кого – ні на мала, ні на велика»*. Ампліфі-кація заперечних займенників вживається з метою позначення відсутності соціального розшарування для виконавця дій. Винагорода від цієї соціальної поведінки – спасіння православної душі: *«запорука твого спасіння – ані жодної людини ніколи не скривдити»*.

Група 8. Топос миролюбного суспільства. Ціль 16. Сприяння побудові миро-любного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, доступ до право-суддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій

¹⁴ Шевченко Н.В. Гендерна модель українського суспільства епохи середньовіччя та ранньомодерного часу (до питання типології) / Н. В. Шевченко // Наукові праці МДГУ ім. Сер. : Історичні науки.. - 2008. – Т. 88, Вип. 75. – С. 18

Миролюбне суспільство – одна з головних ідей християнства. Біблія на пряму вчить, що під правлінням Ісуса Христа на землі пануватиме мир. Автор «Ізборника» вбачає побудову миролюбного суспільства через настанову підвищення рівня довіри до суду. Особливістю середньовічної судової системи, за переконанням А. Я. Гуревича, був той факт, що «результат судової тяжби залежав ... від дотримання процедур і проголошення формул»¹⁵, а тому основні засади середньовічної юстиції проголошуються у пораді «Ізборника» *«судіям слід розумно слухати розправи, бо годі винайти правду, коли судія швидко віддаляється»*. Істина могла бути виявлена тільки в абсолютно чіткому і нічим не порушеному формалізмі судового процесу *«Неможливо дійти правди, як поспіхом чи неухважно судити Вдумуйся в суперечку судову повільно, верши суд не кваплячись»*. Автор наголошує на рівному доступі кожного до правосуддя *«Не виправдовуй винного, навіть якщо він друг тобі, бо скривдиши праведного, хоча й ворог він тобі»* та керується уявленням про ідеальну правову систему.

Висновок

Важливу роль у процесі формування сучасних державотворчих орієнтацій, зокрема і національній концепції СР, відіграло українське середньовіччя. Провідні ідей досліджуваного періоду сформульовані визначними українськими мислителями та збережено в пам'ятках, однією з яких є «Ізборник 1076 року». Топоси життєвих стимулів у тексті «Ізборника 1076 року» збігаються з матрицею цілей СР і якщо вважати цей текст політичною програмою князя Святослава, то можна стверджувати, що ідеї, закріплені в ньому, відповідають концепції СР (підтвердженням є кількість збігів ЦСР з топосами життєвих стимулів): соціальна складова – цілі 1, 3, 4, 5, 8, 10, 16; економічна – ціль 2.

Бібліографія:

- Абрамовська Я. Топос і деякі спільні місця літературознавчих досліджень / Яніна Абрамовська // Теорія літератури в Польщі : Антологія текстів. Друга половина ХХ – початок ХХІ ст. / [упоряд. Б. Бакули ; за заг. ред. В. Моренця ; пер. з пол. С. Яковенка]. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 351–370.
- Артеменко А. П. Поняття «топос» в онтологічній та соціально-філософській сферах дослідження / А.П. Артеменко // Гуманітарний часопис. – Київ, 2011, - Вип.- № 1.
- Білоус П. В. Літературна медієвістика. Вибрані студії : у 3-х т. / Петро Білоус. – Житомир : Рута, 2012. — Т. 2: Художній світ давньої української літератури : ізборник. — 2012. — 428 с.
- Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры / А. Я. Гуревич. – [2-е изд., исп. и доп.]. – М. : Искусство, 1984. – 350 с.
- Кабусь Н.Д. Витоки ідеї сталого розвитку особистості в творчості Г.С. Сковороди / Н.Д. Кабусь // Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». – Харків, 2015. – Вип. – № 47

¹⁵ Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры / А. Я. Гуревич. – [2-е изд., исп. и доп.]. – М. : Искусство, 1984. – с. 153

- Курціус Е. Р. Європейська література і латинське / Ернст Роберт Курціус / [переклав з нім. А. Онишко]. – Львів : Літопис, 2007. – 752 с.
- Сліпушко О. Еволюція та функціонування літературних образів у книжності киеворуської держави (XI – перша половина XIII ст.): монографія / Оксана Сліпушко. – К. Аконт, 2009. – 416 с.
- Шевченко Н.В. Гендерна модель українського суспільства епохи середньовіччя (до питання типології) / Н. В. Шевченко // Наукові праці МДГУ ім. Сер. : Історичні науки.. - 2008. –Т. 88, Вип. 75. – С. 18 – 25.